

Волкович Олена Юрійівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри
цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ІСТОРИЧНА РОЛЬ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Стаття присвячена достатньо актуальним питанням історичної ролі Господарського кодексу України в економічному та господарському секторі відносин. Досліджено баланс інтересів суб'єктів господарювання, вивчено передові здобутки зарубіжних країн, проаналізовано історичні передумови часів Стародавнього Риму, що мали вплив на такі відносини. На той час відносини у сфері економіки прийнято було регулювати двома провідними кодифікованими актами: Господарським кодексом України та Цивільним кодексом України. Цей досвід Україна запровадила у 2003 р., використавши досвід провідних європейських країн, які доволі вдало, динамічно поєднували таку практику.

Під час повномасштабного вторгнення росії на територію України прослідковується тенденція до зміни деяких законодавчих основ ведення бізнесу. Згодом Уряд виніс пропозиції щодо корегування господарської діяльності: було прийнято рішення щодо запровадження в дію Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб». Через воєнну агресію частина господарських судів вимушена була переміститися в інші міста для більш безпечної реалізації функцій судової системи. Деякі автори-теоретики, цивілісти підтримують думку, що можна запровадити новачку щодо ліквідації господарських судів, у зв'язку з чим передбачити об'єднання судів першої та другої інстанції із приєднанням розгляду справ ще господарського циклу. Така новачка, на нашу думку, є вкрай не допустима, оскільки «міксування» відносин господарського та цивільного характеру при місцевих судах призведе до деградації стандартів судочинства, яке демонструють господарські суди, в тому числі з дотриманням процесуальних строків. Однозначно, треба вивчати такі питання більш досконало, оскільки досвід провідних європейських держав є вкрай актуальним, зваженим та по-свідомим.

Ключові слова: Господарський кодекс України, баланс інтересів, саморегулювання економіки, суб'єкти господарювання, приватні відносини, державні відносини.

Постановка проблеми. Господарський кодекс України (ГКУ) був одним із центральних нормативно-правових актів, що регулював правовий статус суб'єктів господарювання, встановлював правила ведення підприємницької діяльності, забезпечував баланс між інтересами держави, різними публічними та місцевими органами, фізичним та юридичними особами. Невипадково відбулося введення в дію двох провідних кодексів, а саме: Господарського кодексу України (далі – ГК України) [1] та Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2], підготовлених на основі Концепції судово-правової реформи, які весь час орга-

нічно доповнювали один одного. Їх введення в дію відбулося одночасно, а саме 1 січня 2004 р. Весь період часу двома кодексами відбувалося регулювання економіки держави, в судовій практиці учасники господарських відносин здобули певний досвід і відпрацювали алгоритм такої взаємодії. Актуальною тезою у передмові до Науково-практичного коментаря Господарського кодексу України зазначено: під час вирішення питання «чи застосовувати в тій чи іншій конкретній ситуації норму Господарського чи Цивільного кодексу» варто виходити з фундаментальних принципів «пріоритету спеціального закону перед законом загальним – *lex specialis derogate generali*» [3, с. 12]. Так, базовими принципами господарювання виступали тези, закріплені у ст. 5 ГК України, що правовий господарський порядок в Україні мав формуватися на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів [1].

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питаннями правового регулювання господарських відносин та відносин вивчення економічної складової господарювання присвятили свої наукові доробки такі автори: О. А. Беянович [4], О. М. Вінник [5; 6], С. М. Грудницька [7; 8], Б. В. Дервянко [8; 9], В. В. Джуль [10], Д. В. Задихайло [11; 12], Г. Л. Знаменський [13; 14], В. К. Мамутов [15; 16; 17], О. П. Подцерковний [18; 19], В. С. Щербина [20] та ін. Ці науковці-господарники досліджували ідею необхідності розробки, прийняття та належного функціонування господарського законодавства на основі історичного та зарубіжного досвіду, що мало вплив на його всебічний розвиток з поглибленням у визначені сфери діяльності. Друга група авторів мала акцент на дослідження саме економічної складової господарських відносин, що передбачає спрямованість саме до цивільно-правового сектору господарювання: А. С. Довгерт [21; 22], О. О. Кот та А. Б. Гриняк [23], І. В. Спасибо-Фатєєва [24] та ін.

Часто погляди різних груп авторів роками мають дискусійний характер, іноді виникали доволі гострі суперечки навколо цих питань, тому ця проблема потребує більш ґрунтовного та зваженого підходу з використанням досвіду більш економічно розвинених країн. Наразі є різні наукові погляди на питання щодо застосування аналогії закону у господарському праві та господарському судочинстві. Деякі автори стверджують, що аналогія закону не припустима і тим самим суперечить принципу законності, підтверджуючи той факт, що саме суд може вчиняти лише ті дії в межах процесу, які передбачено законом, і саме юрисдикція суду є нечіткою, але у практичній діяльності суди часто застосовують аналогію закону, що підтверджено у нормах ГК України [25, с. 203].

Мета статті – провести ґрунтовний правовий аналіз на базі вивчення вже існуючого європейського досвіду окремих зарубіжних країн, а саме окремих кодифікованих актів комерційних, торгових (економічних) кодексів, і об'єктивно

з'ясувати конструктивність чи деструктивність у позиціях певних груп вчених щодо актів кодифікованого законодавства, які покликані регулювати відносини економіки, та винести власні пропозиції щодо такого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Прибічники поєднання класичних та сучасних економічних теорій підтримують думку про неможливість функціонування ринкової економіки без державно-владного втручання чи публічно-правового регулювання. Основоположні економічні закони потребують супроводження у сфері правового забезпечення. Наразі характер законодавства цієї сфери повинен бути спеціалізованого характеру. Інша група вчених вітчизняної економіки активно підтримує напрям регулювання в цій сфері на основі положень цивільного законодавства, роблячи акцент на прибирання норм чинного господарського законодавства. Цей другий напрям, на нашу думку, є необґрунтованого характеру, що потребує вивчення, переосмислення. Для більшого вивчення цієї проблематики доцільно звернутися до історичного генезису цих правових категорій, а саме зародження економічних відносин у давні часи.

У великій кількості розвинених країн, що прагнули адаптації системи романо-германської правової системи права, відносини в економіці з давніх часів створювалися за допомогою двох груп законів. Відповідно ці акти давнього часу мали більш просту природу, ніж сучасні. У часи Давнього Риму існувала система класичних цивільних законів, які мали розповсюдження та вплив на всю територію імперії, мали територіальні кордони. Багато джерел пострадянських часів мали вплив на студентську свідомість через тезу щодо історії держави і права та основи римського права, що усе законодавство Давнього Риму, яке не мало зв'язок із управлінням державою, а також вчиненням правопорушень та злочинів, має відношення до цивільного законодавства. Варто зазначити, що вага самих актів цивільного законодавства однозначно перебільшується (наприклад, дигести Юстиніана), а відповідно роль актів конкурентного, торгового, транспортного, ремісницького законодавства (книга Епарха, що була поширена у Східно-Римській імперії (Візантії)) чомусь значно применшувалися, хоча вони мали вагомий вплив.

На формування учень про римське право чинила вплив пострадянська ідеологія, ці положення чітко закріпилися у підручниках, перейшли у спадок українських авторів. Так, на нашу думку, поділ римського права на приватне та публічне має характеристику спрощеної системи регулювання. Варто зазначити, що найбільшого поширення набуло рецеповане римське право. Зокрема, правові категорії, як-от «контакт», «зобов'язання», «приватна власність», «корпорація» та ін. запозичення з римського приватного права мають трактування у сучасному розумінні в більшості країн світу [26, с. 11]. В основу сучасної системи романо-германського права закладено тлумачення римського права. Цей напрям

обраний як модель більшістю держав світу, не оминуло це і Україну. Ми вважаємо, що право поділяти на приватне та публічне є вкрай необґрунтованим. Зазвичай це можуть бути інтереси певних суб'єктів держави, учасників відносин в економіці та громадян, осіб. Отже, хоч проблеми періодизації є сферою зацікавлення історії права та держави, дослідження питання становлення, правової природи окремих інститутів приватного (та і публічного) права вимагає звернення до конкретних періодів у розвитку римського права [27, с. 20]. На нашу думку, був доволі непередбаченим той факт, що так звані економічні відносини за неточним трактуванням системи права Давнього Риму було спрямовано до сфери регулювання так званого приватного права. До цієї ж сфери регулювання було віднесено і відносини з приватними інтересами, що виникають та існують між членами родини, між колегами та сусідами з питань успадкування тощо. Зокрема, доцільно акцентувати на тенденції активності впливу римського права на українські відносини під час переходу України до ринкової системи економіки.

Так, зазвичай відносини в економіці спрямовані на досягнення як приватних інтересів їх учасників (отримання прибутку, розширення обсягів та асортименту виробництва, вихід на нові ринки тощо), так і на досягнення публічних інтересів усього суспільства та держави (забезпечення економічної незалежності держави, забезпечення внутрішніх потреб у певній продукції, подолання проблем зайнятості населення, фінансування соціальної сфери, державного апарату, наукових досліджень тощо). З часом внаслідок еволюції цих відносин із ХХ ст. у сфері економіки останні мають перевагу над першими. Тому нормативні акти, які регулюють відносини в економіці, відрізняються від актів, що регулюють відносини більшою мірою приватних інтересів (сімейні відносини, шлюбні, відносини у межах спільного співмешкання та ін.).

У часи пізнього середньовіччя виник термін «дуалізм приватного права» як необхідність виправдання існування різного характеру законів, що регулювали економічні відносини. Цим було пояснене одночасне існування у державі цивільного кодексу (який в основному регулював відносини приватного характеру, торгового, економічного, комерційного, підприємницького), та господарського кодексу (який регулював саме відносини щодо публічно-правових інтересів, що виникали безпосередньо з так званими суб'єктами економіки). У випадках відсутності такого кодексу його роль мали виконувати нормативні акти законодавчого або підзаконного характеру.

Специфічними рисами цивільного та кримінального законодавства є чіткість їх обмеження політичними, географічними кордонами держави; більшою мірою це законодавство має ґрунтуватися на менталітеті народу, звичаїв, традицій. До особливих рис господарського (економічного, торгового, підприємницького тощо) законодавства треба віднести доволі виокремлений інтернаціональний

характер і подібність із відповідним законодавством сусідніх країн та цілих регіонів. Така подібність має пояснення через однакові стандарти якості, вимоги до виробництва, торгівлі, транспортування, необхідність в одноманітності вирішення спорів між учасниками економічних відносин із різних держав тощо.

Щодо періодизації існування терміна «дуалізму приватного права» варто зазначити, що у XIX ст. цей напрям знайшов виявлення в одночасному функціонуванні у Франції, німецьких землях, Італії, Бельгії, Нідерландах, Швейцарії, Японії та деяких інших країнах разом із цивільними і торгових або економічних кодексів (зокрема у XX ст. в одночасному функціонуванні в СРСР із господарських питань на рівні усієї держави, а також в одночасному функціонуванні у США на рівні окремих штатів актів цивільного законодавства і на рівні усієї держави Зразкового комерційного кодексу США, на основі якого з 1952 р. розробляється та ухвалюється господарське законодавство кожного штату [28]). Так ситуація є цілком обґрунтованою і не потребує додаткового трактування. Можна чітко задекларувати факт про те, що не можуть відносини за участі великих транснаціональних корпорацій, банків, бірж, страховиків та перевізників регулюватися тим самим законодавством, що і відносини між подружжям (фізичними суб'єктами), батьком та сином, сусідами по будинку чи під'їзду та ін. Відносини у сфері економіки мають значну кількість, а навіть і переважну більшість різноманітності публічних інтересів, за характером є більш складними, ніж відносини за участі людей (громадян, підданих або фізичних осіб за термінологією сучасної цивілістичної науки). Тому і законодавство, яким вони регулюються, має бути більш складним і комплексним.

В Україні розпочинає діяльність із 30-х рр. XIX ст. система арбітражного судочинства, з 2001 р. під назвою саме господарського судочинства, завданнями якої виступає вирішення спорів в економічній сфері. Особливістю діяльності та функціонування такої системи була відсутність конкретного регулятора матеріального права за наявності кодексу процесуального права. Для порівняння, у сфері цивільного права, а тим паче за наявності кримінального, таку ситуацію важко уявити. У переважній більшості зарубіжних країн також діє система комерційних (арбітражних, господарських тощо) судів, а на міждержавному рівні міжнародні комерційні арбітражі, що вирішують спори між суб'єктами економіки різних держав та між самими державами. Проте це не є аргументом для противників регулювання відносин в економіці ГК України.

Наразі ситуація в державі сьогодні є вкрай нестабільною через атаки ворогом території України. Деякі суб'єкти починають поступово «дестабілізувати» ситуацію всередині країни через прийняття або, навпаки, скасування необхідного правового підґрунтя складових відносин (йдеться про рішення влади щодо скасування Господарського кодексу України). Причину скасування, що виступа-

ла вагомим аргументом проти подальшої дії ГК України, часто обґрунтовують так: «із двома кодексами нас Європа не зрозуміє». Ця теза була запущена в усній формі одним із представників народного депутата і певними суб'єктами влади. Для порівняння врахуємо досвід європейських країн, які мають комерційні кодекси і вважаються процвітаючими країнами (Франція, ФРН, Іспанія, Португалія, Австрія, Люксембург, Латвія, Ліхтенштейн, Словаччина, Туреччина, Естонія); Господарський (економічний) кодекс (Королівство Бельгія); Підприємницький кодекс (Республіка Казахстан (29 жовтня 2015 р.)). Так, у Бельгії у 2013 р. прийнято саме об'ємний Господарський кодекс (Code de droit économique), обсяг якого передбачає 18 книг. За структурою він дуже подібний до ГК України, має загальні засади господарської діяльності, загальний статус компаній, положення про конкуренцію, захист прав споживачів, безпеку продуктів та послуг; господарські контракти, електронну комерцію, банківську справу і фінанси, право промислової власності, провадження у спеціальних комерційних судах тощо [29]. Також доцільно зробити аналіз Казахстанського кодексу, що займає статус одного з перших кодексів такого виду, без урахування українського на території колишнього СРСР. Ще доцільно згадати європейські країни, в яких сьогодні відносини в економіці регулюються на основі цивільних кодексів (Італія, Нідерланди, Швейцарія, російська федерація). У цих країнах і відносини між людьми, і відносини між суб'єктами економіки регулюються спеціальним законодавством на основі норм доволі великих за обсягом, а тому відносно незручних у користуванні цивільних кодексів. Практики, економісти і юристи із цих держав доволі часто нарікають на незручності у застосуванні положень, цивільних кодексів для регулювання відносин в економіці

Отже, за результатами короткого екскурсу із правового забезпечення світового рівня щодо господарського, комерційного кодексів, за останнє десятиліття було прийнято саме кодекси у Франції (2007), Туреччині (2012), Казахстані (2015), що стало поштовхом для нового етапу економічного зрушення цих країн. Також важливим є той факт, що, наприклад, у Німеччині діє система оновлень чинного законодавства – Німецьке торгове уложення 1900 р., яке в сучасних офіційних і неофіційних перекладах іменується більш широко – як Комерційний кодекс. Значну кількість норм щодо публічної звітності, захисту конкуренції та забезпечення свободи руху капіталів до нього було включено на початку 2000-х р. у зв'язку з процесами євроінтеграції.

Крім європейських держав, сьогодні поряд із цивільними власні господарські (торгові, комерційні тощо) кодекси мають США, Японія, Бразилія, Марокко, Макао, Сирія, Туніс, Республіка Корея та інші. Доволі влучним прикладом такого регулювання відносин в економіці та значним за обсягом є кодекс – акт Великої Британії. Країна-засновник системи англосаксонського права, в якій від-

сутня єдина класична (у вигляді єдиного документа чи книги) конституція, має велике писане джерело права – Акт про компанії (Companies Act), остання редакція від 2006 р. якого містить 1 300 секцій, що включають статті, зміст яких налічує понад 59 сторінок [30].

Ініціатори декодифікації в Україні визначають, що європейські кодекси є нормами виключно приватного права, на противагу ГК України. Ми вважаємо цю думку необґрунтованою, що підтверджують адміністративні та кримінальні положення цих кодексів, положення про ведення реєстрів, безпеку продукції, захист конкуренції, ліміт цін, транспортні правила тощо. Прикладом слугує Комерційний кодекс Франції, де є розгалужені положення про адміністративну та кримінальну відповідальність за достовірність публічної звітності корпорацій. У комерційних кодексах Латвії (2002) та Естонії (1995) детально врегульовано адміністративний порядок ведення та використання державного реєстру компаній, публічні вимоги щодо звітності відповідно до вимог Європейського Союзу тощо.

На основі ґрунтовного аналізу європейської та світової господарської практики і норм законодавства, якими регулюються відносини в економіці, сміливо можна спростувати тезу групи українських вчених про необґрунтовану невідповідність функціонування господарського (економічного, комерційного тощо) кодексу європейським традиціям права. Сьогодні у понад 11 європейських країн та Туреччині успішно функціонують комерційні кодекси. Навіть у країнах англосаксонської системи права займає провідне місце комерційний кодекс США та великий за обсягом Акт про компанії (Великої Британії). Республіка Казахстан у 2015 р. стала другою державою на пострадянському просторі, в якій відносини в економіці регулюються спеціальним кодифікованим актом. також більш ніж 100 років діє торговий кодекс у Японії [31].

Ми повинні уважно вивчати історію та позитивний досвід запровадження комерційного (торгового, господарського тощо) кодексу держав-членів ЄС, заздалегідь зважувати всі «за» і «проти» такої позиції, оскільки наслідки скасування Господарського кодексу України можуть виявитися з часом і потягнути дуже велику кількість суспільних відносин у прірву, спричинивши неминучі наслідки – хаос, деструктивні впливи на різні сфери господарських відносин. Аргументом вагомості ГК України є статистична інформація у цифрах: цей кодекс мав застосування 80 % у господарських справах. Цей кодекс входив у топ-30 найбільш популярних законів на сайті Верховної Ради України, далеко випереджаючи Бюджетний та Митний кодекси, Правила дорожнього руху.

Варто зазначити, що пропозиція внесення законопроекту № 6013 була реалізована у 2021 р. перед повномасштабним вторгненням, тому зміст цього нормативного акту суттєво віддалений від потреб війни. До речі, наслідки прийнят-

тя Проекту Закону № 6013 були багаторівневого характеру [32]. На першому етапі – викликає недовіру інформація про примусовий спосіб перетворення будь-яких юридичних осіб у товариства та суцільна відмова від термінології «підприємство», «господарське», «суб'єкт господарювання». Цікаво, що ці терміни доволі часто використані в Основному Законі, у ст. 13, 46, 78, 86, 104, 120, 142, 143 тощо, в тому числі у контексті компетенції Президента України, Верховної ради України, Уряду, народних депутатів, територіальних громад. Масштаб потенційної дестабілізації правової системи стає зрозумілим, якщо врахувати застосування поняття підприємництва та господарювання у сотнях тисяч нормативно-правових актів. А все тому, що авторам більш імпонує назви «товариство» та «підприємництво».

За результатами математичних підрахунків фахівці Національної академії правових наук України дійшли висновку, що витрати бізнесу на відповідний процес реорганізації та ліквідації перевищують 3 млрд грн. Саме в цю частину витрат входять питання ліквідації та реорганізації 200 тис. приватних підприємств, 8 тис. колективних підприємств, 11 тис. дочірніх підприємств, 3,3 тис. підприємств громадських організацій та ще приблизно 20 тис. підприємств інших форм, які не є товариствами.

У межах критики з боку прибічників цивілістичної доктрини поняття «право господарського відання» викликає значне невдоволення. Проте замість пропозицій щодо логічних змін до чинного ГК України висловлюються вимоги про повне й категоричне скасування цієї норми. Йдеться про те, що уся господарська діяльність у державному та комунальному секторі економіки перейдуть на рівень звичайного закону замість кодифікованого акту. Цей процес тільки ускладнює вирішення питання, ніби штучно створює нові колізії у праві, що породжуватиме формування нових, дрібних законів, які створюють плутанину. Розробники Проекту Закону № 6013 не запропонували концепції вдосконалення порядку управління публічною власністю. Пропозиція щодо перетворення 3 тисяч державних підприємств у товариства (корпоратизація) входить у пряму суперечність із «Політикою державної власності», яка була затверджена у листопаді 2024 р., та «Plan for the Ukraine Facility», затвердженим Урядом у травні 2024 р. для отримання фінансування країн-донорів у 50 млрд доларів. Зокрема, у «Plan...» 130 разів згадано поняття «підприємство», а також він забезпечує абсолютну корпоратизацію державних компаній. Серед 104 державних підприємств, що залишилися у державній власності, лише 14 матимуть організаційну форму товариства. За «Політикою державної власності» державні підприємства будуть трьох видів, в тому числі унітарні, які безпосередньо керуються Урядом. Такий підхід може привести до тотальної корпоратизації, що не є позитивним аспектом економічної діяльності країни. Але наразі, діяльність Уряду передбачає прий-

няття Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» від 09.01.2025 [33], який визначає правові та організаційні засади діяльності юридичних осіб та окремих організаційно-правових форм, тому будемо пильно спостерігати за тенденціями сучасного державного та корпоративного сектору економіки.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, доцільно сконцентрувати увагу навколо того, що доцільно все ж таки визнати, що Господарський кодекс України мав певні застарілі норми, дефініції, які часто дублювали норми чинного ЦК України, оскільки ці акти було прийнято в один період. Прослідковується успішна тенденція адаптації норм господарського кодифікованого акту, юристи-практики змогли успішно виробити певний алгоритм такої діяльності. Варто переглянути питання щодо відмови від права «господарського відання» та «оперативного управління», тобто речових прав, які є базою для розуміння державних (публічних) органів, організацій, підприємств та установ. Ця відмова тягне за собою наслідки, зокрема відмову від особливостей правового режиму державного майна і перехід державних органів, організацій у статус приватного права (що не завжди є коректним та функціональним в окремих сферах діяльності).

Обов'язковим залишається питання щодо процедури державної реєстрації суб'єкта господарювання через певні державні сервіси. Питання приватизації мають часто провокаційний характер для роздержавлення майна, виникає тінізація незаконного збагачення на ґрунті таких відносин. Також війна змінює структуру, характер економіки, оскільки кожен місяць призводить до додаткових втрат економічного потенціалу, фізичного та людського капіталу, ринків збуту. Тому вкрай необхідно вести послідовну політику щодо пошуків оптимальних механізмів за умови багаторічної підтримки європейських партнерів, всебічного вивчення позитивного досвіду в аналогічних питаннях.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 26.04.2025).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.04.2025).
3. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / В. І. Андрейцев та ін.; за заг. ред. В. К. Мамутова. Національна академія правових наук України; Відділення екологічного, господарського, аграрного права. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 687 с.
4. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.

5. Вінник О. М. Приватні та публічні інтереси, їх роль і відображення в господарському праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 5. С. 11–13.
6. Вінник О. М. Господарські відносини в умовах цифровізації та їх правове регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 56–62.
7. Грудницька С. М. Конституційні основи господарської правосуб'єктності підприємств: поняття і структура господарського інституту. *Часопис адвокатури України*: електронне видання. 2010. Вип. 3. С. 8.
8. Деревянко Б. В., Грудницька С. М. Державне регулювання функціонування промислово-фінансових груп у сфері підприємницької діяльності: монографія / за ред. М. К. Галянтича. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2005. 176 с.
9. Деревянко Б. В. Статус суб'єктів господарського права, які надають та отримують послуги у сфері освіти. *Наука і правоохорона*. 2011. № 4. С. 223–227.
10. Джунь В. Про співвідношення Цивільного і Господарського кодексів у регулюванні відносин у сфері підприємництва: доп. на IV Всеукр. наук.-практ. конф. з питань кодифікації законодавства України. *Українське право*. 1997. Число 3(8). Київ: Укр. Правнича Фундація, 1997. С. 78–79.
11. Задохайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави. Харків: Юрайт, 2012. 311 с.
12. Задохайло Д. Правовий господарський порядок в Україні: десятирічний досвід конституційно-правового забезпечення. *Вісник академії правових наук*. № 3. Харків: Право, 2006. С. 143–153.
13. Знаменський Г. Л. Господарський кодекс України: концептуальний задум і реалії законотворення. *Юридична Україна*. 2003. № 5. С. 17–23.
14. Знаменський Г. Л. Кодифікація і гармонізація економічного законодавства. *Юридичний вісник України*. 2003. 20–26 вересня.
15. Мамутов В. К. Досвід окремої кодифікації та інкорпорації господарського та цивільного законодавства. *Юридична Україна*. 2003. № 2. С. 9–12.
16. Мамутов В. Господарський кодекс в системі правового забезпечення економіки в Україні. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 203–215.
17. Мамутов В. К., Дутов М. М. Господарський кодекс: процес освоєння. *Вісник господарського судочинства*. 2005. № 5. С. 119–124.
18. Подцерковний О. П. Від торгового права до господарського: періодизація галузевого розвитку. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Вип. 48. Одеса: Юридична література, 2009. С. 295–303.
19. 10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації: зб. доповідей наук-практ. конф. (м. Київ, 14 листоп. 2014 р.) / гол. ред. кол. О. П. Подцерковний. Одеса: Юридична література, 2014. 400 с.
20. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
21. Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу: основні чинники і передумови для старту. *Право України*. 2019. № 1. С. 27–41.
22. Довгерт А. С. Сучасне цивільне законодавство України: здобутки, проблеми, перспективи. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 51–67.
23. Кот О. О., Гриняк А. Б. Господарський кодекс України: скасувати, не можна залишити. *Нове українське право*. Вип. 1. 2023. С. 11–19.

24. Спасибо-Фатеева І. В. Узгодження колізій Цивільного та Господарського кодексів України. *Вісник Центру комерційного права*. 2004. С. 10.
25. Дяченко С., Онорфей В. Застосування аналогії закону та аналогії права у господарському процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 201–204.
26. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: підручник. 2-ге вид. Київ, 2009. 528 с.
27. Федущак-Паславська Г. М. До питання про періодизацію історії розвитку римського права. Право – Місцеве самоврядування – Економіка. Бидгосько-Львівський випуск. *Студії з права, адміністрації та управління Університету Казимира Великого в Бидгощі*. 2016. № 9. С. 19–28.
28. Uniform Commercial Code 1952. URL: <https://www.jstor.org/stable/794263>
29. Подцерковний О. П. Кодифікація економічного законодавства – вдосконалення на основі закордонного досвіду і аналізу вітчизняного застосування. *Голос України*. 13.04.2006. URL: <https://www.golos.com.ua/article/267038>
30. Companies Act 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>
31. Japanese Commercial Code: Act № 48 of March 9. 1899. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4293/en>
32. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період від 09.09.2021 № 6013: Проект Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707
33. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період: Закон України від 09.01.2025. *Голос України*. 27.02.2025. № 40.

Olena Volkovych. Historical role of the Commercial Code of Ukraine in ensuring the balance of interests of business entities

The article is devoted to the rather topical issues of the role of the Commercial Code of Ukraine in the economic and business sector of relations, examines the balance of interests of business entities, studies the best practices of foreign countries, and analyzes the historical background of the times of Ancient Rome which had an impact on such relations. Today, in our country, economic relations are regulated by two leading codified acts: The Commercial Code of Ukraine and the Civil Code of Ukraine. Ukraine introduced this experience in 2003, using the experience of leading European countries that have successfully and dynamically combined this practice.

During the full-scale invasion of Ukraine by Russia, there is a tendency to change some of the legislative framework for doing business. The first step was to reduce the tax burden as a step towards social adaptation during the external aggression affecting all spheres of life, and then to return to the issue of increasing tax rates to accumulate the budget and implement state functions. A large number of businesses were forced to cease operations due to massive shelling of the border areas of Ukraine and the forced occupation of parts of the south and east of our country. Some commercial courts were forced to move to other cities to ensure the safety of the judicial system. Some theoretical and civil law authors support the idea that it is possible to introduce an innovation to liquidate economic courts, and in this regard, to provide for the merger of courts of first and second instance with the addition of consideration of cases of the economic cycle. In our opinion, such an innovation is extremely unacceptable, since the “mixing” of commercial and civil relations in local courts will lead to a degradation of the standards of legal proceedings demonstrated by commercial courts, including compliance with procedural deadlines. Clearly, it is necessary to study such issues more thoroughly, as the experience of leading European countries is extremely relevant, balanced and consistent.

We emphasize the position that there are several approaches to resolving this issue. Some researchers and experts believe that there was a certain contradiction between the provisions of the

Civil Code and the Commercial Code, and proposed abolishing the latter and introducing a corresponding provision that would regulate commercial matters. Others believe in the advisability of modernizing outdated provisions of the commercial codified act through the mechanism of modernizing the code, removing certain contradictions in the provisions by harmonizing them with other legislative acts. It would be advisable to take measured steps to optimize the legislation, since, as a result of multifaceted turbulence, it is not so much external factors as internal ones that influence the expediency of revising the legal field, namely in the context of economic regulation.

Keywords: *Commercial Code of Ukraine, balance of interests, self-regulation of the economy, business entities, private relations, public relations.*

УДК 346.52

DOI 10.31558/2786-5835.2025.1.9

Катеренюк Володимир Володимирович,

здобувач ступеня доктора філософії

Донецького національного університету імені Василя Стуса

<http://orcid.org/0009-0008-7549-577X>

СТРУКТУРА КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЮ ТА МЕХАНІЗМ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

Статтю присвячено дослідженню окремих аспектів механізму корпоративного комплаєнс-контролю з метою розкриття його змісту як складника системи правового забезпечення господарської діяльності. На основі аналізу зв'язку з загальним поняттям комплаєнсу визначено місце комплаєнс-контролю в системі корпоративних відносин, охарактеризовано ключові елементи для його ефективного впровадження. Обґрунтовано, що корпоративний комплаєнс і корпоративний комплаєнс-контроль займають важливе місце в системі корпоративного управління суб'єктів господарювання, зокрема господарських товариств. Зазначено, що зв'язок між цими поняттями є концептуально значущим, оскільки впливає на визначення елементів, необхідних для впровадження механізму корпоративного комплаєнс-контролю. В механізмі корпоративного комплаєнс-контролю виділено елементи, на які цей механізм спирається, та елементи, через які він здійснюється. Першу групу елементів складають об'єкти, суб'єкти, нормативно-правова основа, результати, а другу – форми, методи, засоби реалізації такого контролю. Надано характеристику та конкретизовано всі елементи механізму корпоративного комплаєнс-контролю. Встановлено, що об'єкт корпоративного комплаєнс-контролю охоплює два складники, а саме: поведінку працівників, органів управління, власників суб'єкта господарювання, їхні рішення та дії; зміст внутрішніх нормативних актів суб'єкта господарювання, в яких закріплюються конкретні вимоги до поведінки, дії та рішення названих осіб суб'єкта господарювання. Обґрунтовано, що корпоративний комплаєнс-контроль здійснюється через форми, які відображають зовнішню форму та організаційний спосіб його реалізації; методи, які є способами здійснення контролю і можуть комбінуватися в межах певної форми, і засоби, тобто безпосередні інструменти здійснення контролю, вибір яких переважно залежить від застосованих методів комплаєнс-контролю.

Ключові слова: *верховенство права, дотримання норм, господарська діяльність, господарське товариство, контроль, корпоративне управління, корпоративні відносини, механізм, правовий порядок, управління ризиками.*